

СЛОВО ЯК КРАСА І СИЛА

Розмова з лауреатом Всеукраїнської науково-мистецької премії імені Івана Огієнка 2005 року професором Ярославом Поліщуком

— *Пане Ярославе, Ви щойно повернулися з почесною відзнакою. Хочу насамперед привітати Вас! Розкажіть, будь ласка, про цю премію та її вручення.*

— Спасибі, що розділяєте зі мною цю несподівану радість. Це приємно. Вважаю відзначення премією імені великого подвижника нашої нації дуже високою нагородою. Бути причетним до цього імені — висока честь. Хоча, на жаль, досі в Україні про Митрополита Іларіона (проф. І.І.Огієнка) мало знають, а нерідко перекручують правду, повторюючи позавчорашні стереотипи. Уже одного перекладу Біблії рідною мовою було б досить, аби стати в ряд найдостойніших українських діячів. Але, крім цього перекладу, Митрополит Іларіон дав нашій культурі десятки найцінніших праць з теології, історії, мово- та літературознавства, етнології тощо. Він був великим патріотом і духовним провідником (українців у вигнанні, а метою життя поставив визволення України. Тому вшанування пам'яті великого українця є важливим патріотичним обов'язком. Десять років тому Всеукраїнським Товариством імені Івана Огієнка, Житомирською обласною радою та Національною Спілкою письменників України було ухвалено створення Огієнківської премії. У минулих роках її були удостоєні знані наші письменники, вчені, діячі культури, як-от Анатолій Погрібний, Зиновій Тіменик, Валерій Шевчук, Микола Тимошик та інші. Нині премія присуджувалася вже вдесьте, засвідчивши певну традицію. Прикметне, що урочистості відбуваються в родинному містечку Івана Огієнка Брусиліві на Житомирщині. Термін також не випадковий: 29 березня перестало битися серце блаженнішого Митрополита, отже, в ці дні вшановують його світлу пам'ять. На урочистості до Брусилова з'їхалися численні гості — зі столиці та багатьох регіонів України. Це і лауреати премії, і члени Огієнківського комітету, визначні письменники та вчені, журналісти. Ми мали зустріч у районній адміністрації, відвідали Кабінет-музей в церкві УПЦ КП, були учасниками панахиди на місці садиби Огієнків, а головною подією дня стало оголошення та нагородження нових лауреатів Огієнківської премії і великий святковий концерт, організований місцевими митцями. Урочистість видалася справді теплою та зворушливою. Коли я промовляв (вже в ролі лауреата цієї почесної відзнаки), то був вражений увагою та зацікавленням залу. Відрадно, що земляки Митрополита Іларіона свідомі цього славного імені й воно надихає їхні почуття.

— *А які заслуги бралися до уваги при відзначенні Огієнківською премією?*

— Огієнківський комітет відзначив передусім мої книги останніх років, серед них наукові монографії, краєзнавче видання про Рівне, а також минулорічну збірку есеїв “Мости і міліни». Наукова творчість була представлена в бібліографії, яка налічує понад 170 позицій, зокрема це ряд закордонних публікацій. Гадаю, бралася до уваги й громадсько-культурна діяльність, зокрема радіо- й телепередачі, публікації в пресі, відкриті лекції тощо. Хоча за фахом я викладач вищої школи, але так завжди велося, що виступати доводилося не тільки перед студентами. І це зрозуміло, бо наша молода держава потребує багато сил, аби щоденно утверджувати її стратегічні позиції. Це здебільшого рутинна робота, якої назовні не видно. На межі 1980-90-х років узагалі мене приваблювала журналістика, бо у пресі з’явилася можливість сказати нове слово, розбивати стереотипи, говорити про раніше заборожене й репресоване в нашій культурі. Гарні були часи, натхненні! Вірилося тоді, що Україна швидко перебуде ту кризу, в яку втрапила після розпаду СРСР. На жаль, на зміну тим рокам прийшли сіро-депресивні враження доби Кучми, що багато в чому нагадували брежнєвський маразм. Я став менше уваги приділяти контактам із пресою, а зосередився на науковій творчості: написав монографію “Міфологічний горизонт українського модернізму” (перше видання побачило світ 1998 року, друге, доповнене та перероблене 2002-го), захистив докторську дисертацію...

— *А пізніше у Вашій біографії, почалася “польська» сторінка? Як Ви стали викладачем україністики у провідному університеті Польщі, де зараз працюєте?*

— Так, восени 2001 року я отримав офіційне запрошення на працю від Ягеллонського університету, що у старовинному Кракові. Сприймав це не тільки як честь, але і як своєрідний виклик. Адаже умови праці за кордоном мають суттєві відмінності від наших, до того ж, треба було добре знати польську мову. У Кракові мене справді чекало немало нових клопотів. Довелося розширювати кваліфікацію, читати й засвоювати багато нового. Словом, ця зміна була водночас і великою спокусою, і сильним стресом. Ягеллонський університет належить до найдавніших у Центрально-Східній Європі, до сьогодні зберігся його середньовічний корпус, а назагал там є дуже вдале поєднання міцних традицій і сучасних наукових моделей знання. Університет просто вражає: численні корпуси розташовані в старовинному центрі міста, студентів нині близько сорока тисяч, блискучі наукові школи, прецікаві відкриті лекції видатних інтелектуалів Європи... До речі, в рейтингу вищих навчальних закладів Польщі Ягеллонський університет постійно займає почесну першу позицію за якістю знань

та престижем. В Україні мені ні з чим було порівнювати побачене й пізнане. Своєю чергою, це спонукало до інтенсивного саморозвитку. Нерідко в моєму віці (поволі наближаюся до 45-літнього рубежу!) люди вже пливають за течією і не докладають зусиль до саморозвитку. Зізнаюся, я також іноді мав подібні настрої: у хвилини розчарування усвідомлював, як багато втрачено з моєю провінційною освітою, незнанням іноземних мов, мимовільним марнотратством часу замолodu, в умовах СРСР, коли кар'єра для таких, як я, вихідців із неноменклатурних сімей, була заблокована. Але потроху звільнявся від цих стереотипів, переконувався, що спроможний на більше. І це радувало, утверджувало в певності себе, надихало на ширші обрії пізнання. Адже україністику треба було заактуалізувати в сучасних культурних контекстах Європи, яка стрімко змінюється (ось і Польща вже в Євросоюзі).

З особливою теплою згадую минулу осінь у Кракові, де довелося пережити ейфорію нашої Помаранчевої революції. Вже у жовтні ми з дружиною почали працювати у дільничній комісії при Генеральному консульстві України; там пережили перший і другий раунд виборів з масою цікавих пригод. Але найцікавіше почалося у другій половині листопада, коли свідоме українство, а переважно молодь, студенти, почали збиратися й готуватися до спротиву. Майже щодня ми проводили якісь публічні акції. Було також величезне зацікавлення польських медіа, я ледве встигав давати коментарі та інтерв'ю про ситуацію на Україні. Їздив і на прес-конференцію до Варшави, десь навіть в Інтернеті натрапив на свої прогнози розвитку подій (на щастя, вони справдилися, корумпований режим потерпів нищівну поразку). Одним із найбільш зворушливих моментів тих днів, як пам'ятаю, було засідання вченої ради університету, на якій одноголосне прийняли звернення до України зі словами підтримки учасникам протесту, зокрема студентам та викладачам освітніх закладів. Тоді усі члени ради, заслужені професори прикріпили собі помаранчеві стрічки на лацкани піджаків, висловлюючи тим самим солідарність з Україною. Чи варто говорити, що я почував себе справжнім іменинником на тому історичному засіданні?... А за якийсь тиждень помчав до Києва, щоби на власні очі побачити Майдан.

— *Отже, революційні події в Україні позбавили Вас академічного спокою, захопили?*

— Ще й як! Тепер, озираючись назад, я дуже тішуся, що доля подарувала мені шанс бути свідком і учасником двох українських революцій — 1990-го та 2004-го. У часі першої я був у Києві, навчався в аспірантурі, але з не меншим ентузіазмом працював у Товаристві української мови та Народному Русі, за що на мене мав зуб недремний партком. Прекрасно пам'ятаю той неповторний жовтень, час студентського голодування на Майдані

та велелюдних маніфестацій. Чи міг би я уявити собі, що за якихось чотирнадцять років усе повториться, але вже з більшим успіхом, бо народ наш справді виросте і стане таки силою? Цього разу на Майдані стояв уже мій син Павло та його ровесники. Коли за цей час з'явилося таке свідоме покоління, то, виходить, наші зусилля не пішли на марно.

— *А як склалася приватна сторінка вашої біографії?*

— Маю гарну, дружну сім'ю. Дружина, як і я, філолог, викладач. Син вивчає право в Київському університеті. Донька поки що школярка. Дуже тішимося, коли зустрічаємося разом, та це буває не так часто, як хотілося б, переважно на свята. А ще маємо чудову традицію, яку, сподіваюся, діти колись передадуть моїм внукам: щороку влітку здійснюємо цікаву подорож, вивчаючи та пізнаючи рідну Україну — природу, музеї, святині. В минулі роки ми об'їздили Шевченкову Черкащину, Київ, Житомирщину, Крим. У планах нові цікаві мандрівки, які надихають, дарують неймовірні враження і духовно збагачують. От тільки б дочекатися відпустки й погожого літа!

— *Ваша професійна діяльність пов'язана з викладанням української літератури...*

— Так. Ніколи не шкодував, що вибрав такий фах, надто ж — у часи юності, коли українська література на тлі престижної російської виглядала просто безнадійно-безперспективною. А вибір був свідомий, бо походжу з учительської філологічної родини, в якій шанувалося рідне художнє слово. Підрісши, я зрозумів, що Слово — не тільки краса, а й сила, воно оберіг нашої духовності й духовний меч, яким маємо вибороти українську волю. Література — це основа основ серед гуманітарних наук. Аби навчитися розуміти її, треба пізнати філософію і психологію, історію і соціологію. Одним словом, пізнання літератури дає універсальний світогляд, наскільки в нинішніх умовах можемо говорити про універсалізм. Цього переконання тримаюся й досі. Між тим, неодноразово мав нагоду переконатися в його слушності, зустрічаючи вихованців минулих років. Не всі вони, ясна річ, працюють за фахом, але практично всі стверджують, що вивчення літератури багато дало для особистісного розвитку, світогляду й виховання.

До речі, вже двадцять літ, як викладаю у вищій школі. Перед тим ще кілька літ учительював. Починав із звичайного асистента в Рівненському педінституті (нині — гуманітарний університет), а з 2001 року маю звання професора. Нерідко дивуються чи називають мене молодим професором. На жаль, у нас утвердився стереотип, що професор конче має бути сивим і глибоким пенсіонером. Так досі діяла українська освітня система, що цю посаду можна було здобути лише в поважному віці. Свій кар'єрний шлях я долав чесно і відповідально, через що не маю підстав соромитися того професорства. Однак в Україні, де

останніми роками наукові звання продавалися чи роздавалися вищим чиновникам, існують фальшиві критерії. У нас поки що мало цінують якість знань, рівень наукової школи. Тому нерідко маю нагоду нарікати на брак розуміння навіть у середовищі колег.

— *А чи зберігаєте Ви контакти з Рівненським гуманітарним, з яким пов'язали значну частину свого життя?*

— Іноді мені закидають, що, мовляв, зазнався, відцурався. Відповідаю жартом: працювати з комп'ютером не означає тільки стирати з нього куряву ганчіркою. Так само рівень моїх стосунків з Рівненським гуманітарним університетом не має вичерпуватись читанням лекцій для студентів. У минулі роки на кафедрі української літератури РДГУ, якою я керував протягом майже десяти років, виросло нове талановите покоління, що здатне забезпечити добрий рівень навчання. А моїм інтересам відповідає більш кваліфікована робота — консультування аспірантів та дипломників. Це, вважаю, нормально. Однак дехто в РДГУ дивиться зизим оком, заздрить, плете інтриги. Словом, немає пророка у власній вітчизні.

— *Тобто, Ви не зовсім задоволені тим, як Вас сприймають тут, удома?*

— Знаєте, в Рівному я вже набачився всякого і пережив значно драматичніші часи. Тому, що є сьогодні, особливо не дивуюся, розуміючи, як багато треба часу й зусиль, аби змінити на краще нашу невільницьку, провінційну, закомплексовану свідомість. Здається, Федір Достоєвський таки мав рацію, коли у своїх знаменитих “Бісах” стверджував, що на місці геніальності можна поставити глупоту, вона може бути навіть секретом успіху в Росії. Спосіб урядування, який спостерігаю в наших чиновників (у тому числі в керівництві РДГУ), нагадує мені цю останню формулу. Чи можна серйозно говорити про рівень науки і знання в університеті, яким керує кандидат наук, а у вченій раді засідають завгоспи та функціонери, а не вчені? Між іншим, мене до складу тієї вченої ради так ніколи й не запрошували, а мої перспективні проекти успішно заховали під сукно. Вражає маразм та примітивне маніпулювання в нашій системі. Не знаю, кого дурять наші власть імущі, номінуючи себе академіками якихось приватне зорганізованих на московських задвірках “академія”, присвоюючи собі чужі наукові праці, видаючи їх у неймовірно багатоособовому співавторстві або, скажімо, призначаючи на посади професорів старих маразматиків, що все життя спеціалізувалися на науковому (?) комунізмі. Це саме той випадок, коли глупота пишається собою і нахабно рекламує себе та робить успіхи, підминаючи слабких та нездатних до самозахисту. Зрозуміло, що я чи мені подібні стають поганим тлом для такого маразматичного “самомнення», а відтак лишається безсумнівно опозиція до владної глупоти. Між тим, навіть студенти (за

винятком найтугодумніших) не вірять у всілякі штучно роздуті “слов”янські” вивіски з відповідною московсько-мінською міжнародністю. Мені ж дуже весело перебувати в нашому провінційному місті, де на кожному кроці як не “європейські», то “міжнародні” інституції, і кпити з цієї примітивної реклами, розрахованої на абітурієнта-“совка” і його батьків відповідної кондиції. Такі фокуси нагадують відомий першоквітневий жарт, коли журналісти показали телесюжет про високий урожай спагеті в швейцарських горах, а після передачі маса глядачів телефонувала до редакції з запитаннями про насіння цього овочу, який їм також захотілося виростити.

І смішно, і гірко. Бо в контексті цих подвійних стандартів і подія, з приводу якої оце розмовляємо, меркне. Адже ми вже звикли, що нагороди та відзнаки в нашій країні неминуче пов’язані з корупцією й даються за наближеність до влади. Бути професором нелегко, коли тебе оточують сотні ялових “проФФесорів” (один із них, на щастя, не став президентом країни, але маса його клонованих родичів — при посадах і владі!).

— Проте ми не сумніваємося, що Вам Огієнківська премія дісталася заслужено. Хай же висока відзнака додасть натхнення і сили, щоб долати негаразди і утверджувати культ справжньої науки, про який мрієте!

— Дай Боже, аби так сталося! Вірю в молоду генерацію, яка сьогодні починає формувати нашу громадську думку і громадянську позицію.

*Розмовляла Галина Дубова,
тижневик “Сім днів” (Рівне),
4 квітня 2005 року*

Отримано: 5.10.2005 р.

Я.О.Поліщук

ДУХ У ВИМІРАХ МИТРОПОЛИТА ІПАРІОНА

Промова при врученні Огієнківської премії 2005 року

Чим більше часові горизонти віддаляють незвичайну постать Митрополита (професора Івана Огієнка), тим виразнішою, масштабнішою і величнійшою вона видається. Час заліковує рани, замулює образи й об мови, зате увищує те, що нетлінне чи принаймні тривке, — насвітлюючи його сяйвом справжніх, несюхвилинних вартостей.

Такими є вартості духу. У них квінтесенція віковичних людських зусиль, радостей і мук, осягнень і страждань. У них ціла галактика здобутого нелегкою працею і терпінням досвіду. Ці вартості сьогодні